

[0024]

3. Stiga, stieg, steig

Het substantief *stiga* in de zin van twintigtal is tot nu toe in het Westlauwers Ofri. slechts een paar maal aangetroffen, namelijk in een oorkonde van 10 Nov. 1462 (ed. P. Sipma, O.I, 166, 3), waar we lezen: 'Bauke Sickis dwe kued ende openbeer... dat ik sente Anthonius foegeden int jeshues fan sente Anthonius wegena hab wthwijsd ende wteth¹⁾ anda²⁾ sexta hael *stiga* postulaets goldenen deer sente Anthonius toe berrath³⁾ was tria pondameta landis lidzen an Buweerstra fen'; en in een Mnl. tekst van een nog niet gepubliceerde oorkonde (1522) uit de collectie-Epkema (Rijks-Archief, Leeuwarden), waarin gesproken wordt van 'vijff *stye* enckel phsgulden'.

In 't Oud-Oostfri. vinden we 't op drie plaatsen in de Rüstringer rechtsbronnen (ed. K. von Richthofen, *Altfri. Rechtsquellen*), S. 126,16: 'siugun *stiga* merkon'; S. 126, 26: 'sigun *stiga* merka' ; en S. 541,39: 'fiuwer *stiga* merkon'.

In 't Ohd. en 't Mhd, is 't woord in bovengenoemde zin niet aangetroffen, Het Os. had 't wel, in de vorm *stiga*, in de *Codex Traditionum Westfalicarum*, 4,21.24: 'XIV *stigas* et dimidiam ovarum', (J.H. Gallée, *Vorstud, z.e. altniederd. Wtb.*, S. 500).

In 't Mnd. komt 't veelvuldig voor als *stiga* in de zon van 20-tal, veelal in betrekking tot eieren, maar ook tot geld, schoven, vee en tal van andere zaken⁴⁾ b.v. in P. Wigand, *Archiv für Gesch. u. Alterthumsk. Westphalens*, 3, 107: 'In dem Dorpe to Lerte (sind genommen) 92 koghe unde 7 *stige* schap'. (K. Schiller-A. Lübben, *Mnd. Wtb.* IV.400).

In 't Hd. komt 't woord op in de 16e eeuw bv. bij A. Riese, *Reckenbuch*

(1581) item 20 ist ein *stig*'. 't Nhd. heeft 't nog als *Stieg*; het zal in deze vorm daarin doorgedrongen zijn uit 't Nedersaks., want de eigenlijke Hd. vorm is *Steig(e)*, dat trouwens alleen in dialecten gevonden wordt, namelijk in Beieren en Obersaksen.

Het Mnl. had 't alleen in Oostelijke (Neders.) dialecten, b.v. *Warfsconst.*, 12: 'Dat he van Menken mynes weghe untfanghen hevet IX *stige* gulden'. (Mnl.Wdb.,7,2126).

Bij Kiliaen vinden we: '*Stijgh*. Sicamb. Fris. Westphal. j. twintigh. viginti. vulgo *stega*.' Dat klopt dus met het bovenstaande: ook hij kende 't woord dus als Ofri. en Nedersaksisch.

Dat we bij G. van der Schueren, *Teuthonista* (ed. J. Verdam), blz. 378 voor 't Nederrijns-Frankisch uit 't laatst van de 15de eeuw opgegeven vinden: *stijghe*, twyntich, viginti; half *styghe*, tyen, decem', bewijst, dat het ook in 't 'Frankische' Nederrijngebied uit 't Nedersaks. doorgedrongen is. In 't Nederlands van de 16de en de 17de eeuw komt 't woord slechts een enkele maal voor b.v. in het *Tafelspel van Mr. Kakadoris* (1593): 'Wat segdy, Meester, soudic eten vijghen. Die eet ic by *stijghen*'. (J. van Vloten. *Het Nederl. Kluchtspel* I, 56); en bij Salom. van Rusting vinden we 't eenmaal in de vorm *stieg*'. (Zie *Wdb. d. N.T.*, 15, 1625).

Tegenwoordig is het in het Nederlands buiten 't Nedersaks gebied, voorzover mij bekend is, niet in gebruik, maar in bijna alle Nedersaks. dialecten, zowel in als buiten ons land is 't nog ten volle levend, b.v. in Groningen, Twente, Salland, De Achterhoek; Oost-Friesl., Oldenburg, Hannover, Westfalen enz.⁵⁾ Zo zegt men in Groningen b.v., 'Aier wörren bie 't *stieg* verkoft' en spreekt men van 'n haalfstieg joar'.

In een enkel gebied b.v. bij Osnabrück heeft 't woord naast de algemene zin van *twintigtal* in betrekking tot allerlei zaken (eieren, geld, vee, jaren, dagen enz.) ook de sterk gespecialiseerde betekenis van *20-tal op 't land te drogen gezette schoven* m.a.w. 'hocke'⁶⁾ In Westfalen heeft 't woord ook de gewone betekenis van 20-tal in toepassing op eieren, geldstukken, dagen, jaren, vee enz., maar in bepaalde gevallen heeft 't daar ook merkwaardigerwijze de betekenis van *30-tal* en *40-tal*, namelijk in 'n *stige* dauk' (= 30 el doek, laken); en in 'n *stige* = 40 risten, d. i. bosjes, vlas.⁷⁾).

Zoals we boven reeds gezien hebben, is 't woord in 't Ofri. op drie plaatsen aangetroffen in Oostelijke, Rüstringer teksten: 't latere Saterlands (Oost-Fries) heeft 't waarschijnlijk ook gehad⁸⁾. In 't Westlauwers is 't slechts een enkele maal gevonden, terwijl het in 't jongere Fries geheel ontbreekt. Dit alles wekt sterk de indruk, dat 't woord niet oorspronkelijk Fries is, maar dat 't daarin uit aangrenzende Nedersaksische gebieden is doorgedrongen in de middeleeuwen. Deze indruk wordt nog versterkt door 't ontbreken van 't woord in de Nrd-Friese streken, zowel op 't vasteland als op de eilanden.

Dat 't noch in de Skandinavische talen, noch in 't Engels aangetroffen wordt, zou tot de conclusie kunnen leiden, dat *Stieg(e)*, *Steig* een specifiek West-Germ., in 't bijzonder een Neder- en Hoogduits taalelement is, maar dat dit toch niet het geval is, blijkt uit het merkwaardige feit, dat het in de vorm *Stega*, waarin de *e* beantwoordt aan Got. *i*, ook voor-

komt in 't *Krimgotisch*. 't Is dus niet slechts een West- maar ook een Oost-Germ. woord geweest.

Ten slotte nog iets over de etymologie. Oudere etymologen hebben *stieg(e)* willen identificeren met het Mhd. substantief *stîge* in de zin van stal voor kleinvee (schapen, varkens) en 't Zweedse *stia* (= varkensstal), terwijl men daarbij dan aannam, dat zulk een stal gewoonlijk plaats bood voor een 20-tal stuks vee. Fr. Kluge verwerpt, in zijn *Etymol. Wtb. d. deutsch. Sprache*, deze etymologie en brengt 't woord in verband met 't Ohd. substantief *stiega*, Mhd. *stiege*, dat de zin had van *trap*, daarbij uitgaande van de veronderstelling, dat een normale trap 20 treden had. Zo zou 't woord dan behoren bij 't Got. verbum *steigan* = stijgen.⁹⁾

S. Feist, *Vergl. Wtb. d. Got. Sprache*, i. v. *stega* (S. 451-452), verwerpt niet alleen de identificering met *stîge* (= stal voor kleinvee), maar ook Kluge's opvatting, dat 't oorspronkelijk, als stam van *steigan*, identiek zou zijn met *stiege* in de zin van *trap*. Letterlijk zegt hij: 'Das Wort stammt wohl aus dem voridg. nordeurop. Wortschatz, da in Nord- und West-Europa die Zählung nach 4 x 5 d.h. 20-ern verbreitet ist.'¹⁰⁾ (Keltisch, Dänisch, Französisch)'.¹⁰⁾

Op grond van dit laatste door Feist zelf geconstateerde feit, lijkt 't mij intussen nog niet zo verwerpelijk, bij *stieg* te denken aan verwantschap, i.c. identificering, met 't substantief *stiega* (= trap): het 20-tal toch vormde de *eerste trap* der telling.

NOTEN.

1) *wthwijsd ende wteth* = toegewezen en uitgekeerd.

2) *anda* = in afbetaling op.

3) *toe berrath* = door een 'baar' toegewezen.

4) In een Urk. uit Osnabrück van 1310 wordt gesproken van 'septem *uncias* porcorum', hetgeen in jongere stukken vertaald wordt met 'sieben *Stiege* Schweine'. Zie o.a. L. Diefenbach, *Gloss. etc.*, S 626b, i.v. *uncia*; P. Wigand, *Archiv etc.*, IV, 93.

5) Zie o. a. K. ter Laan, *N. Gron. Wdb.*, blz. 873; *Drentsche Volksalm.* 1839, blz. 201 en 1844, blz. 164; J.H. Gallée, *Wdb. v.h. Geld.-Overijs. Dialect*, blz. 43 en G.H. Wankink, *Tw.-Achterh. Wdb.*, blz. 189 – J. ten Doornkaat Koolman, *Wtb. d. ostfries. Sprache*, 3, 313; H. Böning, *Plattd. Wtb. f. d. Oldenburger Land*, S. 108; Fr. Woeste, *Wtb. d. Westf. Mundart*, S. 255 (*stîge*, *stîe*); O. Mensing, *Schlesw.-Holst. Wtb.*, IV, 848. 'ook: *Halfstieg* = 10 St: 'Ringel, rangel, riego, 20 sünd een *Stiege*'); *Versuch e. brem.-nieders. Wtb.* IV, 1033; G. Schambach, *Wtb. d. niederd. Mundart. Göttingen u. Grubenhagen*, S. 220; J.F. Danneil, *Wtb. d. altm.-plattd. Mundart*, S. 212 ('wird auch Läufig gebraucht, um im Allgemeinen eine nicht kleine Zahl anzugeben'), enz.

6) Vgl. J. Chr. Strodtmann, *Idioticon osnabrugense*, S. 230.

7) Joh. L. Frisch, *Deutsch-Lat. Wtb* (1741), 2, 235^a): 'Stiege nennt man ein gewisses Masz der Sale auf der Sulzen, welche 27 grosze und 24 kleine Emmer in sich faszet'. In de zoutwinning had 't woord dus wel een zeer sterk gespecialiseerde betekenis.

8) Zie J. ten Doornkaat Koolman, l.c. III, 313.

9) Th. Siebs, *Beitr. z. Gesch. der d. Sprache u. Literatur*, 46, 171, vergelijkt dan ook Gr. *stigos* (= rij)

10) Vgl. Eng. *score*; Fri. *snies*; Ned. *Snees*.